

Ronde 6

Claire Goriot (a), Marloes Schrijvers (b) & Wenckje Jongstra (a)
(a) Hogeschool KPZ, Zwolle
(b) Hogeschool Rotterdam
Contact: c.goriot@kpz.nl

Leesbevordering in het primair en voortgezet onderwijs: een literatuurstudie naar de leesbevorderingscompetenties van leraren en de leescultuur op scholen

1. Het project ‘Lezen en laten lezen’

Uit recent onderzoek blijkt dat het leesbegrip en de leesmotivatie van leerlingen in het basisonderwijs opnieuw is gedaald; een trend die al meerdere jaren gesignaleerd wordt (Swart e.a. 2023). Datzelfde geldt voor leerlingen in het voortgezet onderwijs (Meelissen e.a. 2023). Leraren die zelf enthousiaste lezers zijn en die op een functionele manier aandacht besteden aan lezen in de klas, kunnen de leesmotivatie en de leesvaardigheid

van leerlingen mogelijk positief beïnvloeden (o.a. McKool & Gespass 2009; van Steensel e.a. 2016). Veel (aankomende) leraren lezen echter weinig. Ook hun kennis van relevante jeugdliteratuur is beperkt (o.a. Applegate e.a. 2014; Dera 2018; Oberon & MK Onderzoek + Advies 2020). In het vierjarig RAAK-PRO onderzoeksproject ‘Lezen en laten lezen; leraren als leesbevorderaars in het PO en VO’ wordt onderzocht of de leesmotivatie, het leesgedrag en de leesvaardigheid van leerlingen bevorderd kan worden door (aankomende) leraren te stimuleren om hun repertoirekennis van jeugdliteratuur te versterken, door hen aan te moedigen om meer te lezen, en door hun leesbevorderingscompetenties te ontwikkelen. Ook gaan we na wat de rol is van de leescultuur op school waarin de leraar functioneert.

Dit onderzoek is een vervolg op het onderzoek ‘Lezen en laten lezen: een ontwerp-onderzoek naar de versterking van leraren als leesbevorderaars’ (Jongstra, Goriot & Bruins 2023; Jongstra e.a. 2023). In het huidige onderzoek ligt de focus niet alleen op leraren uit het primair onderwijs, maar ook op (aankomende) leraren uit zowel het primair als het voortgezet onderwijs.

2. Literatuurstudie

Het project is van start gegaan met een literatuurstudie. Daarmee wilden we ten eerste inzicht krijgen in wat in de Nederlandse en internationale literatuur verstaan wordt onder de concepten ‘repertoirekennis (van leraren)’, ‘leesbevorderingscompetenties (van leraren)’ en ‘leescultuur op scholen’. Deze begrippen worden in de literatuur over leesbevordering vaak gebruikt, maar ze worden niet altijd gedefinieerd. Ten tweede wilden we inzicht krijgen in de relatie tussen deze concepten.

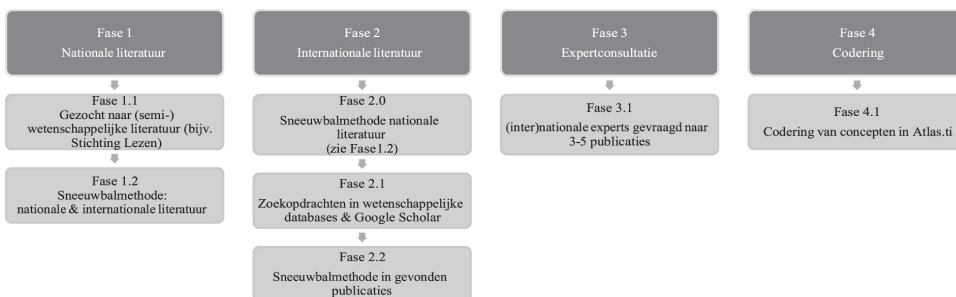
De literatuurstudie kende verschillende fases (zie: Figuur 1). In de eerste fase zochten we naar relevante nationale semiwetenschappelijke literatuur omtrent repertoirekennis, leesbevordering en leescultuur in het primair en het voortgezet onderwijs. Dit deden we om recht te doen aan de Nederlandse context waarin het onderzoek plaatsvindt. Verschillende bronnen werden doorzocht, zoals vaktijdschriften, de website van Stichting Lezen, de websites www.lezeninhetpo.nl en www.lezeninhetvmbo.nl en de conferentiebundels van voorgaande HSN-conferenties. Van de relevante publicaties werden de referentielijsten doorgenomen. Middels deze sneeuwbalmethode zochten we verder naar relevante nationale en internationale literatuur rondom de kernconcepten.

In de tweede fase zochten we verder naar internationale literatuur omtrent de kernconcepten. Specifiek zochten we naar Engelstalige *peer reviewed* publicaties. Publicaties vanaf 2014 werden doorzocht om een breed maar recent overzicht te krijgen van de stand van het onderzoek rond leesbevordering. Eerst analyseerden we alle artikelen die middels de sneeuwbalmethode in de eerste fase verkregen waren. Vervolgens zochten we, met een systematische zoekopdracht in wetenschappelijke databases (*ERIC*, *DOAJ*,

Education Source, Science Direct, WorldCat), verder naar relevante literatuur. Voor elk van de kernconcepten voerden we een aparte zoekopdracht uit. Vervolgens namen we ook de referentielijsten van de internationale artikelen door, op zoek naar meer relevante publicaties.

In de derde fase vroegen we (inter)nationale experts op het gebied van leesonderwijs om drie tot vijf publicaties te noemen rondom de concepten ‘repertoirekennis’, ‘leesbevorderingscompetenties’ en/of ‘leescultuur in de school’. Dit leverde nog drie aanvullende publicaties op die niet eerder gevonden waren.

Ten slotte werden in de vierde fase alle uit de literatuur gestedilleerde definities gecodeerd met gebruik van Atlas.ti (versie 24.1). Op die manier werd een systematisch overzicht gemaakt van de onderdelen van de kernconcepten.

Figuur 1 – Fases van de literatuurstudie.

3. Inzichten uit de literatuurstudie

In totaal zijn 96 publicaties doorgenomen, waarvan 48 nationaal en 48 internationaal. Van deze publicaties hadden er 44 betrekking op het primair onderwijs en 48 op het voortgezet onderwijs. Vier publicaties hadden betrekking op beide sectoren. We codeerden bottom-up: op basis van de in de literatuur genoemde definities van de kernconcepten, werden aspecten van repertoirekennis, leesbevorderingscompetenties en leescultuur op school vastgesteld. Na een eerste coderingsronde controleerden de eerste en tweede auteur van dit stuk de codering. Er werd nagegaan of de codes voldoende passend en sluitend waren en tevens of de quotes op de juiste wijze zijn gecodeerd. Uiteindelijk zijn 2 aspecten van ‘repertoirekennis’, 16 aspecten van ‘leesbevorderingscompetenties’ en 11 aspecten van ‘leescultuur op school’ gecodeerd (zie Tabel 1 waarin de aspecten nader toegelicht worden).

Repertoirekennis	
1. Op de hoogte blijven	De leraar heeft kennis van het actuele tekstaanbod voor jeugdigen. De leraar kent en gebruikt bronnen voor het vinden van nieuwe teksten.
2. Zelf lezen	De leraar leest zelf jeugdliteratuur.
Leesbevorderingscompetenties	
1. Belang lezen kennen en uitdragen	De leraar heeft een positieve houding t.a.v. lezen, kan verwoorden waarom lezen belangrijk is en is op de hoogte van de relatie tussen leesbevordering, leesmotivatie en leesvaardigheid.
2. Enthousiasmerend rolmodel	De leraar leest, is een zichtbare lezer en vertelt enthousiast over lezen. De leraar doet aan boekpromotie.
3. Voorlezen	De leraar leest regelmatig voor in de klas.
4. Vak(didactische) kennis en vaardigheden	De leraar heeft kennis van de deelvaardigheden van leesontwikkeling en weet hoe hij/zij die kan beïnvloeden. Ook heeft de leraar een groot repertoire aan lesmethodes, technieken en materialen om de leesontwikkeling te stimuleren.
5. Aansprekende werkvormen inzetten	De leraar zet aansprekende (eventueel digitale) werkvormen in om de leesmotivatie van leerlingen te stimuleren, zoals boekenkringen.
6. Vakoverstijgend werken	De leraar kan lees- en vakonderwijs combineren.
7. Tekstkeuze, passend bij niveau	De leraar kan de tekstkeuze aanpassen naar het (lees) niveau van leerlingen en kan differentiëren tussen leerlingen met verschillende behoeften.
8. Tekstkeuze, passend bij interesse	De leraar gebruikt teksten die passen bij de interesse en de leefwereld van jeugdigen, en maakt daarbij de verbinding met de echte wereld.
9. Formatief handelen	De leraar kan doelen stellen, groei monitoren, positieve feedback geven en voortgang evalueren.
10. Autonomie bieden	De leraar biedt leerlingen keuzevrijheid in teksten om recht te doen aan de leeservaringen en leesvoorkeuren van leerlingen.
11. Competentie stimuleren	De leraar kan het zelfvertrouwen en gevoel van competentie van leerlingen stimuleren om zo hun leesmotivatie te vergroten.
12. Breed leesaanbod in de klas	Er is een breed aanbod van teksten in de klas, met verschillende genres, auteurs en onderwerpen die recht doen aan verschillen in interesses.

13. Meedoen met campagnes	De leraar heeft weet van leescampagnes en bevordert deelname.
14. Vrij lezen in de klas	Er is tijd ingeroosterd voor vrij lezen in de klas.
15. Begeleiding bij tekstkeuze	De leraar leert leerlingen hoe ze tot een passende boek- of tekstkeuze kunnen komen en bouwt die begeleiding steeds verder af.
16. Verbondenheid en interactie	De leraar zorgt voor verbondenheid en interactie omtrent lezen en stimuleert interactie tussen de leerlingen onderling.
Leescultuur op school	
1. Visie en schoolbreed beleid rondom leesbevordering	De school heeft een duidelijke visie op leesbevordering en de doelen die aan het leesonderwijs gesteld worden (waartoe stelt een school een leesbevorderingsbeleid op/ vindt een school leescultuur belangrijk?). Onder visie valt ook dat iedereen in de school uitdraagt dat lezen belangrijk is. Leesbevordering is onderdeel van het beleidsplan van de school en wordt ook geëvalueerd. In het beleidsplan staan concrete afspraken. De activiteiten die genoemd worden, zijn niet geïsoleerd maar vinden schoolbreed plaats.
2. Leiderschap	Er is/zijn één/meerdere leiders die zorg dragen voor het (uitdragen van) het belang van lezen binnen de school, ook door zelf te lezen.
3. Tijd en/of geld toewijzen	Er is voldoende tijd en geld beschikbaar voor leesbevordering (bijvoorbeeld: tijd in het rooster, geld voor boeken).
4. Professionalisering leraren	Er is aandacht voor professionalisering van leraren op het thema 'leesbevordering'.
5. Samenwerking met collega's	Draagvlak creëren voor leesbevordering, concrete afspraken maken over leesbevordering en vakoverstijgend (samen)werken.
6. Breed leesaanbod in de school	Een ruim en divers aanbod van teksten, bijvoorbeeld in een schoolbibliotheek of mediatheek. Het gaat hierbij ook om digitale teksten.
7. Zichtbaarheid van boeken en lezen	Lezen wordt letterlijk zichtbaar gemaakt door lezende leraren/ondersteunend personeel en inrichting van de ruimte die aantrekkelijk is om te lezen.
8. Leesprofessionals in de school	Binnen de school functies creëren die gericht zijn op leesbevordering, zoals het aanstellen van een mediathecaris en een leescoördinator.

9. Vrij lezen in de school	Op schoolbreed niveau is er aandacht en tijd voor vrij lezen.
10. Externe samenwerking	Samenwerking met bibliotheek en andere culturele instellingen.
11. Verbinding met leesopvoeding thuis	Samenwerking met ouders en bevorderen van lezen thuis.

Tabel 1 – Aspecten van de kernconcepten ‘Repertoirekennis’, ‘Leesbevorderingscompetenties’ en ‘Leescultuur op school’.

4. Het vervolg

De literatuurstudie vormt het eerste deel van het vierjarig project. In de toekomst zal er verdiepend onderzoek gedaan worden naar de leesbevorderingscompetenties van (aankomende) leraren en naar de leesbevorderingspraktijken op scholen. Uiteindelijk zal er met en voor de klaspraktijk een aanpak ontwikkeld worden die als doel heeft de repertoirekennis en de leesbevorderingscompetenties van leraren te versterken. Ook zullen we onderzoeken wat het effect van deze aanpak is op de leesmotivatie, de leesfrequentie en het leesbegrip van leerlingen.

In onze presentatie op de HSN-conferentie delen we de inzichten uit de literatuurstudie en informeren we het publiek over het vervolg.

Referenties

- Applegate, A., M. Applegate, M. Mercantini, C. McGeehan, J. Cobb, J. DeBoy & K. Lewinski (2014). “The Peter Effect Revisited: Reading Habits and Attitudes of College Students”. In: *Literacy Research and Instruction*, 53 (3), p. 188-204.
- Dera, J. (2018). “De lezende leraar: Literatuuronderwijs in Nederland(s) als onderzoeksobject”. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 134 (2), p. 146-170.
- Jongstra, W., C. Goriot & B. Bruins (2023). “Maak kennis met de professionaliseringsaanpak ‘Leraren als leesbevorderaars’”. In: A. Mottart & S. Vanhooren (red.). *Zesdertigste Conferentie Onderwijs Nederlands*. Gent/Drongen: Skribis, p. 24-27.
- Jongstra, W., M. Kieft, C. Goriot & J. van den Eijnden (2023). ‘Lezen en laten lezen: Een ontwerponderzoek naar de versterking van leraren als leesbevorderaars’. Amsterdam: Stichting Lezen.
- McKool, S. & S. Gespass (2009). “Does Johnny’s reading teacher love to read? How teachers’ personal reading habits affect instructional practices”. In: *Literacy research*

and instruction, 48 (3), p. 264-276.

- Meelissen, M., N. Maassen, J. Gubbels, A. van Langen, J. Valk, C. Dood, I. Derks, M. In 't Zandt & M. Wolbers (2023). 'Resultaten PISA-2022 in vogelvlucht'. Twente: Universiteit Twente.
- Oberon & MK Onderzoek + advies (2020). 'Leesbevordering op de pabo: Stand van zaken 2020'. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Swart, N., J. Gubbels, M. in 't Zandt, M. Wolbers & E. Segers (2023). 'PIRLS-2021: Trends in leesprestaties, leesattitude en leesgedrag van tienjarigen uit Nederland'. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Van Steensel, R., N. van der Sande, W. Bramer & L. Arends (2016). 'Effecten van leesmotivatie-interventies. Uitkomsten van een meta-analyse'. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
-